

ادراکات اعتباری و اصول فقه

سید محمد رضا موسوی

www.ketab.ir

کتابخانه
۱۴۰۲

موسوی، سیدمحمدرضا، ۱۳۶۳ -

ادراکات اعتباری و اصول فقه/ سیدمحمدرضا موسوی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۴۰۲.

۵۰۴ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۳۱۸۷) (فقه و حقوق)

ISBN 978-964-09-2515-7

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۵۰۱] - ۵۰۴: همچنین به صورت زیرنویس.

۱. اصول فقه. ۲. ادراکات اعتباری. الف. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷/۳۱

BP ۱۵۵

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۹۱۳۵۶۰۹

۱۴۰۲

www.ketab.ir

■ موضوع: فقه و حقوق

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۳۱۸۷

ممسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۸۲۴۴

بوستان کتاب

روزنامه ابتداءات

هفته نامه

بوستان کتاب

ادراکات اعتباری و اصول فقه

- نویسنده: سیدمحمدرضا موسوی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۲ • شماره کتان: ۴۰۰ • بها: وبسایت رسمی مؤسسه بوستان کتاب

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

Printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خیابان معلم، معلم ۱۴، پلاک ۱۷، کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۶۵۹، تلفن: ۰۲۵۳۱۱۵۲۶۳۲

تلفن های بخش: ۰۲۵۳۱۱۵۲۷۴۰ و ۰۲۵۳۱۱۵۲۷۴۱

♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا، تلفن: ۰۲۵۳۱۱۵۱۲۵۰ و ۰۲۵۳۱۱۵۱۱۸۷

♦ فروشگاه تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۰۲۱۶۶۹۶۹۸۷۷۸

♦ فروشگاه اصفهان: خیابان حافظ، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۰۳۱۳۲۲۲۰۳۷۰

♦ فروشگاه مشهد: چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۰۵۱۳۲۲۳۳۶۷۲

♦ فروشگاه رنگین کمان (کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، تلفن: ۰۲۵۳۱۱۵۲۷۷۳

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.ir

پایگاه اینترنتی فروش کتاب: www.bustaneketab.ir

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • ویراستار: محمدرضا منصفی سرونانی • اصلاحات حرفه‌نگاری و صفحه‌آرا: حسین محمدی
- نمونه‌خوانی: جواد عروجی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سید رضا موسوی‌منش • طراح جلد: محمود هدایی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی، ناصر منتظری و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۷۸	۱. هبیه فیله و لطفه در لغت	۵۷
۸۲	۲. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۲	۳. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۲	۴. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۲	۵. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۵	۶. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۸	۷. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۸۸	۸. هبیه و هبیه در لغت	۵۷
۱۹	مقدمه حضرت آیت الله العظمی شیخ جعفر سبحانی (مذله العالی)	۱۹
۲۱	مقدمه	۲۱
۲۶	بخش اول: مفاهیم و کلیات	۲۶
۲۹	فصل اول: مفاهیم	۲۹
۲۹	مبحث اول: اعتبار در لغت و اصطلاح	۲۹
۲۹	اعتبار در لغت و اصطلاح	۲۹
۳۰	گفتار اول: معانی وجود اعتباری (هنگامی که اعتبار وصف وجود است)	۳۰
۳۰	اصطلاح اول: وجود اعتباری در برابر وجود اصیل	۳۰
۳۰	اصطلاح دوم: وجود اعتباری در برابر وجود فی نفسه	۳۰
۳۱	اصطلاح سوم: وجود اعتباری در برابر وجود فی نفسه بنفسه به اطلاق مقسمی	۳۱
۳۱	اصطلاح چهارم: وجود اعتباری در برابر وجود مطلق به اطلاق قسمی	۳۱
۳۱	اصطلاح پنجم: (وجود اعتباری در برابر وجود غیر متحقق به اراده انسان)	۳۱
۳۱	گفتار دوم: معانی مفهوم اعتباری (هنگامی که اعتبار وصف مفهوم است)	۳۱
۳۱	اصطلاح اول: مفهوم اعتباری در برابر مفاهیم نفس الامری	۳۱
۳۲	اصطلاح دوم: مفاهیم اعتباری در برابر مفاهیم اولی ماهوی	۳۲
۳۴	مبحث دوم: اصل در لغت و اصطلاح	۳۴
۳۴	گفتار اول: اصل در لغت	۳۴
۳۵	گفتار دوم: اصل در اصطلاح	۳۵

۳۳۸	۲. استدلال بر نظر برگزیده
۳۴۱	مبحث دوم: نظریه ترتب
۳۴۴	مبحث سوم: تصویر و وجوب تخییری
۳۴۸	فصل چهارم: نقش محتوایی ادراکات اعتباری در مباحث حجج
۳۴۸	مبحث اول: امکان تعبد به ظن
۳۵۳	مبحث دوم: تحلیل احکام وضعی
۳۵۷	مبحث سوم: حجیت قطع
۳۶۰	مبحث چهارم: حجیت ظواهر
۳۶۴	فصل پنجم: نقش محتوایی ادراکات اعتباری در مباحث اصول عملیه
۳۶۴	مبحث اول: اصل برائت
۳۶۴	گفتار اول: ابتدای حجیت اصل برائت بر حجیت قطع
۳۶۸	گفتار دوم: تبیین برائت عقلی بر اساس تفکیک میان الزامات فردی و اجتماعی
۳۷۰	مقدمه اول: الزامات فردی و اجتماعی عام و خاص
۳۷۳	مقدمه دوم: ویژگی های الزامات اجتماعی
۳۷۵	مقدمه سوم: اشتراک لفظی الزام
۳۷۵	مقدمه چهارم: حسن عدل و قبح ظلم
۳۷۷	مقدمه پنجم: تفکیک هویت شخصی و اجتماعی
۳۷۹	مقدمه ششم: لغویت تفکیک حکم عقلی و عقلایی
۳۸۲	گفتار سوم: تعیین نقش وجوب فحوص در مجرای برائت عقلی بر اساس بنای عقلا
۳۸۵	مبحث دوم: اصل استصحاب
۳۸۷	مبحث سوم: اصل احتیاط

بخش سوم: نقش ساختاری ادراکات اعتباری در اصول فقه

۳۹۱	فصل اول: ساختارشناسی و ضرورت آن
۳۹۲	مبحث اول: علل تنوع ساختاری علوم
۳۹۳	مبحث دوم: تعریف ساختارشناسی
۳۹۳	مبحث سوم: فواید ساختارشناسی

- ۳۹۵..... مبحث چهارم: انواع ساختار شناسی
- ۳۹۶..... مبحث پنجم: مؤلفه‌های تعیین‌کننده در شناخت ساختار یک علم
- ۳۹۷..... فصل دوم: ساختارشناسی علم اصول و بایسته‌های آن
- ۳۹۹..... مبحث اول: بررسی مؤلفه‌های تعیین‌کننده در ساختار علم اصول
- ۳۹۹..... مؤلفه اول: تعریف علم اصول
- ۳۹۹..... ۱. تعریف مشهور و اشکالات بر آن
- ۳۹۹..... اشکال اول: عدم جامعیت
- ۴۰۲..... اشکال دوم: عدم مانعیت
- ۴۰۴..... اشکال سوم: انطباق‌پذیری تعریف بر قواعد فقهیه
- ۴۰۴..... ۲. تعریف شهید صدر
- ۴۰۶..... ۳. تعریف محقق عراقی
- ۴۰۷..... ۴. تعریف علامه طباطبائی
- ۴۰۷..... مؤلفه دوم: عرض علم اصول و رابطه علم اصول با آن
- ۴۰۸..... ۱. نظریه محقق اصنافی و بررسی آن
- ۴۰۹..... ۲. نظریه محقق عراقی و بررسی آن
- ۴۱۰..... مؤلفه سوم: موضوع علم اصول
- ۴۱۰..... ۱. تعریف موضوع علم
- ۴۱۲..... الف) نظریه علامه طباطبائی رحمته‌الله درباره عرض ذاتی و مسائل درباره آن
- ۴۱۵..... ب) نظریه صدرالمتألهین رحمته‌الله درباره عرض ذاتی
- ۴۱۶..... ۲. ادله ضرورت موضوع برای علم
- ۴۱۶..... دلیل اول: استناد به قاعده «الواحد»
- ۴۱۷..... دلیل دوم: تمایز علوم به موضوعات
- ۴۱۸..... ۳. دلیل نفی ضرورت موضوع برای علم
- ۴۱۹..... مؤلفه چهارم: ملاک تمایز علوم
- ۴۱۹..... نظریه اول: تمایز علوم به موضوعات
- ۴۲۰..... نقد و بررسی نظریه
- ۴۲۰..... نظریه دوم: تمایز علوم به اغراض

- ۴۸۷..... ۱. محور قرارگرفتن سیره‌های عقلایی در مسائل
- ۴۸۸..... ۲. تنوع در موضوعات به سبب توسعه در مناط احکام
- ۴۸۹..... ۳. تغییر در منهج استدلال
- ۴۹۲..... ۴. حفظ بحث ملازمات با رویکرد متناسب با ساختار اعتباری
- ۴۹۳..... الف) مسئله ضد
- ۴۹۳..... ب) مسئله اجتماع امر و نهی
- ۴۹۴..... ج) مسئله مقدمه واجب
- ۴۹۵..... د) مسئله دلالت نهی بر فساد
- ۴۹۶..... ۵. توسعه در مبادی علم اصول
- ۴۹۶..... مبحث چهارم: اشکالات ساختار اعتباری علم اصول و پاسخ به آن‌ها
- ۴۹۶..... اشکال اول: اعتبارشناسی بر عهده فقه یا فلسفه فقه است نه اصول
- ۴۹۷..... پاسخ به اشکال
- ۴۹۸..... اشکال دوم: دوگانگی اعتبار و حجت
- ۴۹۸..... پاسخ به اشکال
- ۵۰۱..... کتاب‌نامه

مقدمه حضرت آیت الله العظمی شیخ جعفر سبحانی (مدظله العالی)

دانش‌های انسان که همگی از ارزش خاصی برخوردارند بر دو نوع‌اند:

۱. علوم حقیقی آینه تکوین و منعکس‌کننده حقایق خارج از ذهن است. این نوع از علوم برهانی بوده و می‌توان از طریق برهان به واقعیت آن‌ها پی برد؛ مثلاً این که می‌گوییم سه زاویه مثلث مساوی با دوازده قائمه است، این نوع از گزاره‌ها، گزارش از خارج و جهان تکوینی است و نیازی به اعتبار کسی ندارد.

۲. علوم اعتباری و قراردادی که مصداقی در خارج نداشته، بلکه واقعیت آن قراردادی است؛ یعنی در سایه اعتبار عقلاً ارزش پیدا کرده است. علوم ادبی و قوانین وضعی همگی از این مقوله هستند. این که می‌گوییم «کل فاعل مرفوع» اندیشه‌ای است از واضع، والا قبل از آن اندیشه‌ای نبوده و در تکوین هم - منهای گفتار انسان - از آن خبری نیست.

مسائل اجتماعی مانند رئیس و مرنوس و یا زوج و زوجه اعتباری است از خارج؛ مثلاً از آن جاکه سر انسان مدبر بدن است این واقعیت را به صورت اعتباری در مورد رئیس اداره در نظر می‌گیریم، او را به منزله سر و زیردستان را به منزله بدن می‌اندیشیم و می‌گوییم فلانی رئیس اداره است و یا در خارج دو درخت روئیده از یک ریشه و یا دو میوه آویزان از یک شاخه را مشاهده می‌کنیم و آن‌ها را زوج هم می‌بینیم، عین همان را در مورد زوج و زوجه اعتبار می‌نماییم، بنابراین اعتباریاتی نوعی صورت‌برداری از خارج و اعطاء حکم تکوین به اندیشه‌ها است.

از این بیان روشن می‌شود که روش گزاره‌های علوم حقیقی غیر از روش استنباط گزاره‌های اعتباری است، اولی بر محور برهان دور می‌زند و در نتیجه یک طرف گزاره به صورت قطعی در می‌آید، اما طرف دیگر چون مستلزم اجتماع تقیضین و یا ارتفاع آن

است باطل و محال می‌باشد؛ و اما علوم اعتباری برهان‌پذیر نیست. هر نوع استدلال در این علوم به دور و تسلسل یا امتناع نقیضین و اجتماع آن دو کاملاً بی‌مورد است. باید در مورد این علوم از ارزش مناسب با علوم اعتباری استدلال کرد؛ و لذا از روزی که مسائل فلسفی و کلامی وارد اصول فقه شده نه تنها به تکامل آن کمک نکرده، بلکه آن را متورم ساخته است.

در پایان یادآور می‌شویم که در لزوم تفکیک علوم اعتباری از علوم حقیقی دو شخصیت پیشنهاد می‌کنند:

۱. آیت‌الله شیخ محمدحسین اصفهانی (۱۲۹۶-۱۳۶۱)؛

۲. حکیم متآله علامه سید محمدحسین طباطبائی (۱۳۲۱-۱۴۰۱).

کتابی که هم‌اکنون در اختیار خوانندگان قرار می‌گیرد اثر ارزشمند حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد رضا موسوی بوشهری (دامت تأییداته) می‌باشد. نویسنده محترم این موضوع را که ما اجمالاً مطرح کردیم به نحو احسن تحریر نموده و اثر جدیدی را در حوزه علم پدید آورده است. شایسته است که مورد مطالعه علاقه‌مندان قرار گیرد و از آن بهره‌مند شوند. توفیقات فاضل گرامی را در همه ابعاد آن خداوند متعال خواهانم.

جعفر سبحانی

۱۶ ربیع الأول ۱۴۴۳

برابر ۱/۰۸/۱۴۰۰